Research Paper

Identification of challenges and solutions for the development of Geo-tourism in selected rural settlements in Kurdistan, Kermanshah and Hamedan provinces

Davood Jamini*[1], Farhad Javan[2], Bita Haydarian[3]

[1] Assistant Professor, Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. (Part-time Researcher at Kurdistan Studies Institute, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran). (davood.jamini@gmail.com)
[2] Assistant Professor, Department of Tourism Management, Faculty of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. (f.javan@umz.ac.ir)
[3] MA Student, Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. (bitaheydarian27@gmail.com)

© The Author(s) publisher: University of Mazandaran

10.22080/jtpd.2024.28159.3943

Received: September 7, 2024
Accepted: October 3, 2024
Available online: October 30, 2024

Abstract

Context and Purpose: In order to optimally utilize the potential of geo-tourism and to achieve sustainable rural development, providing a cognitive and scientific basis is a fundamental requirement. Therefore, the main goal of this research is to identify the challenges and solutions for developing geo-tourism in rural settlements, which has been conducted as a case study in three villages of Yozbashi Kandi, Quri Qaleh, and Alisadr.

Design/methodology/approach: In terms of methodology, this quantitative and applied study was conducted with a combination of descriptive-analytical and correlational-exploratory methods. The statistical population includes all residents of the selected villages, of which 314 people were ultimately considered as a statistical sample. The main data collection tool is a researcher-made questionnaire, the validity and reliability of which have been confirmed.

Findings: The findings of the analysis of the variance test showed that the F statistic with a value of 236.998 at the 99% confidence level is significant and there is a difference between the three villages studied in terms of challenges to geo-tourism development. The results of the Duncan test showed that the villages of Ali Sadr and Qori Qale have the least and the most challenges to geo-tourism development, with a rank average of 2.123 and 3.203, respectively. The results of the exploratory factor analysis showed that the most important challenges to geo-tourism development, in order of importance, are: weak advertising and limited tourist accommodations (15.352%), weak local management and transportation infrastructure (11.576%), administrative limitations and weak knowledge and financial strength (11.37%), weak marketing and destination diversity (10.429%), cultural-security challenges (8.294%), and weak health infrastructure (7.507%).

Conclusion: The solutions presented by the local community for the development of geo-tourism are largely consistent with the identified challenges, and the local community has a comprehensive understanding of the challenges and solutions for the development of geo-tourism.

Originality/value: In our country, no study has been conducted on the challenges and solutions for developing geo-tourism from the perspective of the local community, and the present study can be a basis for other studies in the future.

Keywords: Geotourism, sustainable rural development, local community, planning.

This article is an extraction from the master thesis of Bita Haydarian (Titled: Geotourism resources and rural development in western Iran (Case study: rural communities around the caves of Karaftu, Quri Qaleh and Alisadr) in the Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, which was done under the guidance of Dr. Davood jamin (supervisor) and Dr. Farahad Javan (Advisor).

***Corresponding Author:** Davood jamini
Address: Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran
Email: D.Jamini@uok.ac.ir
Tel: +989183561613

Extended Abstract

1. Introduction

Geo-tourism, as one of the newest concepts in the tourism industry, is a sub-sector of sustainable tourism and a powerful tool for the sustainable development of local communities, which has received a lot of attention in recent decades. Through geo-tourism, it is possible to achieve goals such as the development and progress of tourism, the protection of the geographical heritage of various regions, the benefit of local communities from the economic and social benefits of tourism, the improvement of the quantity and quality of commercial tourism infrastructure compatible with tourism destinations, etc. In general, given the numerous benefits that geo-tourism brings to local communities and tourism destinations, its popularity has experienced a growing trend in the last few decades.

Studies show that rural settlements have numerous and suitable capacities for the development of various types of tourism, including geo-tourism. In general, geo-tourism is recognized as a tool for the sustainable development of areas with tourism potential, including rural settlements. Therefore, the geo-tourism industry can be used as a vital tool to achieve the goals of Iran's twenty-year vision policy. If geo-tourism attractions are located in the vicinity of rural settlements, the phenomenon of proximity can be the source of many changes and developments in the structure and function of rural settlements and ultimately have significant effects on the process of rural development. Studies show that despite many efforts to develop various types of tourism in rural settlements, these residential spaces have been largely deprived of their benefits. This is due to the challenges and limitations of geo-tourism development in rural areas. However, evidence shows that few studies have been conducted on various aspects of geo-tourism, especially in the field of limitations and challenges of geo-tourism development.

The villages of Yozbashi Kandi, Quri Qaleh, and Alisadr, due to their proximity to the caves of Karfto, Quri Qaleh, and Alisadr, are among the rural settlements located in western Iran that have a great potential for developing geo-tourism and benefiting from its benefits. Given the large number of visitors to these caves, it is expected that the local community will be in a better situation in terms of development indicators, especially in the economic field, compared to other villages further away from the caves. However, objective evidence shows that despite the location of the most important caves in western Iran in the vicinity of these villages, geo-tourism has not been very successful in achieving its goals, especially in the field of economic development. This is due to the challenges and limitations that have largely been neglected by researchers, following the global trend (very few studies on the challenges of geo-tourism development). With these interpretations, the main issue of the present study is to identify the challenges and solutions for developing geo-tourism among the local community settled in the vicinity of the caves of Karfto, Quri Qaleh, and Alisadr.

2. Research Methodology

In accordance with the main objectives and questions raised, the present study is quantitative and applied, and the approach adopted for data analysis is a combination

of descriptive-analytical, exploratory, and correlational methods. In terms of time, this study is a single-section study and was conducted over 7 months (May to the end of November 2024). In terms of spatial scope, this study was conducted in three villages: Yozbashi Kandi, Quri Qaleh, and Alisadr. The statistical population of the study includes all residents of the aforementioned villages and given the limitations of conducting a census (time and financial constraints, reluctance of some villagers to complete the questionnaire, etc.) and considering the minimum sample required for statistical tests, 314 people (115 people in Ali Sadr village, 80 people in Yozbashi Kandi village, and 119 people in Quri Qaleh village) were finally considered as statistical samples in a completely random manner. The main research tools for collecting information and field data were library studies and a researcher-made questionnaire, respectively. The questionnaire is designed in three main sections.

3. Research Findings

The findings of the analysis of the variance test showed that the F statistic with a value of 236.998 at the 99% confidence level is significant and there is a difference between the three villages studied in terms of challenges to geo-tourism development. The results of the Duncan test showed that the villages of Ali Sadr and Qori Qale have the least and the most challenges to geo-tourism development, with a rank average of 2.123 and 3.203, respectively. The results of the exploratory factor analysis showed that the most important challenges to geo-tourism development, in order of importance, are: weak advertising and limited tourist accommodations (15.352%), weak local management and transportation infrastructure (11.576%), administrative limitations and weak knowledge and financial strength (11.37%), weak marketing and destination diversity (10.429%), cultural-security challenges (8.294%), and weak health infrastructure (7.507%). The results also showed that "developing and improving transportation infrastructure, especially roads leading to villages," "developing advertising and marketing to increase tourism attraction," and "building parking lots near caves" were the most important strategies for developing geo-tourism from the perspective of the local community, with 83, 81, and 76 repetitions, respectively.

4. Conclusion

The tourism industry, especially geo-tourism, has largely failed to achieve its goals in rural areas of Iran. This is due to various challenges and issues that require more attention, especially in the potential rural settlements. One of the most important obstacles to the development of geo-tourism in rural areas is the lack of studies on the challenges and obstacles facing the development of geo-tourism in rural communities. The solutions presented by the local community for the development of geo-tourism are largely consistent with the identified challenges, and the local community has a comprehensive understanding of the challenges and solutions for the development of geo-tourism. In our country, no study has been conducted on the challenges and solutions for developing geo-tourism from the perspective of the local community, and the present study can be a basis for other studies in the future.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

First author: Writing the introduction and research background and literature, designing the questionnaire, statistical analyses, writing the conclusion.

Second author: Writing the introduction and research background and literature, designing the questionnaire, statistical analyses.

Third author: Completing the questionnaire and preparing the data.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

علمی پژوهشی

شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی منتخب در استان‌های کردستان، کرمانشاه و همدان

داود جمینی[1*]، فرهاد جوان[2]، بیتا حیدریان[3]

[1] استادیار، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه ژئومورفولوژی، منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (پژوهشگر پاره‌وقت پژوهشکدهٔ کردستان‌شناسی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران) (davood.jamini@gmail.com)
[2] استادیار، گروه مدیریت جهانگردی، دانشکدهٔ میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (f.javan@umz.ac.ir)
[3] دانشجوی کارشناسی ارشد، ژئومورفولوژی، گروه ژئومورفولوژی، منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. (bitaheydarian27@gmail.com)

ناشر: دانشگاه مازندران
© نویسندگان
10.22080/jtpd.2024.28159.3943

تاریخ دریافت:
۱۷ شهریور ۱۴۰۳
تاریخ پذیرش:
۱۲ مهر ۱۴۰۳
تاریخ انتشار:
۹ آبان ۱۴۰۳

چکیده

زمینه و هدف: در راستای بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های ژئوتوریسم در راستای نیل به توسعهٔ پایدار روستایی، فراهم نمودن بستر شناختی و علمی، از الزامات اساسی است. ازاین‌رو هدف اصلی این پژوهش، شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی است که به صورت مطالعهٔ موردی در سه روستای یوزباشی کندی، قوری قلعه و علیصدر انجام گرفته است.
روش‌شناسی: از نظر روش‌شناسی این مطالعه کمی و کاربردی با ترکیبی از روش‌های توصیفی ـ تحلیلی و همبستگی ـ اکتشافی انجام گرفته است. جامعهٔ آماری شامل تمامی ساکنان روستاهای منتخب است که در نهایت ۳۱۴ نفر به عنوان نمونهٔ آماری در نظر گرفته شده‌اند. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته است که روایی و پایایی آن تأیید شده است.
یافته‌ها: یافته‌های آزمون تحلیل واریانس نشان داد آماره F با مقدار ۲۳۶/۹۹۸ در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنی‌دار است و میان سه روستای مورد بررسی به لحاظ چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم تفاوت وجود دارد. نتایج آزمون دانکن نشان داد روستاهای علیصدر و قوری قلعه به ترتیب با میانگین رتبه‌ای ۲/۱۲۳ و ۳/۲۰۳، دارای کم‌ترین و بیشترین چالش در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: ضعف تبلیغات و محدودیت اقامتگاه‌های گردشگری (۱۵/۳۵۲ درصد)، ضعف مدیریت محلی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل (۱۱/۵۷۶ درصد)، محدودیت‌های اداری و ضعف دانش و بنیهٔ مالی (۱۱/۳۷ درصد)، ضعف بازاریابی و تنوع مقصد (۱۰/۴۲۹ درصد)، چالش‌های فرهنگی ـ امنیتی (۸/۲۹۴ درصد) و ضعف زیرساخت‌های بهداشتی (۷/۵۰۷ درصد).
نتیجه‌گیری و پیشنهادات: راهکارهای ارائه‌شده توسعهٔ ژئوتوریسم از سوی جامعهٔ محلی، تا حد زیادی بر چالش‌های شناسایی شده منطبق بوده و جامعهٔ محلی درک جامعی را از چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم دارند.
نوآوری و اصالت: در کشورمان تاکنون در خصوص چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم از دیدیگاه جامعهٔ محلی مطالعه‌ای انجام نگرفته است و پژوهش حاضر می‌تواند مبنایی برای سایر مطالعات در آینده باشد.

کلیدواژه ها:
ژئوتوریسم؛ توسعهٔ پایدار روستایی؛ جامعهٔ محلی؛ برنامه‌ریزی.

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم بیتا حیدریان با عنوان "منابع ژئوتوریستی و توسعه روستایی در غرب ایران (مطالعه موردی: جوامع روستایی پیرامون غارهای کرفتو، قوری قلعه و علیصدر)" است که با راهنمایی دکتر داود جمینی و مشاوره دکتر فرهاد جوان انجام گرفته است.

* **نویسنده مسئول:** داود جمینی
آدرس: گروه ژئومورفولوژی، دانشکدهٔ منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران
ایمیل: d.jamini@uok.ac.ir
تلفن: ۰۹۱۸۳۵۶۱۶۱۳

۱ مقدمه

با توجه به اینکه صنعت گردشگری منبع اصلی درآمد و معیشت بسیاری از ساکنان مقاصد گردشگری است و از آن به‌عنوان یک محرک توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی مقاصد گردشگری یاد می‌شود (Bellia et al., 2021; Ruttanavisanon & Agmapisarn, 2022: 12)، این صنعت به‌عنوان یکی از مقوله‌های کلیدی دست‌یابی به توسعه، در میان کشورهای مختلف دنیا مقبولیت عام پیدا کرده است و هریک به نوعی سعی دارند از مزایای این صنعت بهره‌مند شوند (Jamini et al., 2024a: 138). با استناد به این مطلب و در راستای توجه کشورهای مختلف دنیا در راستای جذب گردشگر، بر اساس گزارشی که توسط بخش محیط زیست سازمان ملل متحد (UNEP) منتشر شده است، مابین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ گردشگری در نقاط داغ[1] دنیا بیش از ۱۰۰ درصد افزایش یافته است. میزان این رشد در مناطق خاصی از جهان خیره‌کننده بوده است. طی دههٔ گذشته، گردشگری در لائوس و کامبوج بیش از ۲۰۰۰ درصد، در آفریقای جنوبی نزدیک به ۵۰۰ درصد، در کشورهای برزیل، نیکاراگوئه و السالوادور بیش از ۳۰۰ درصد و در جمهوری دومینیکن ۱۲۸ درصد افزایش یافته است (Dowling & Newsome, 2006: 242-246).

در چشم انداز ۲۰ سالهٔ جمهوری اسلامی ایران تأکید شده است که تا سال ۲۰۲۷، باید ۲۰ میلیون گردشگر خارجی جذب شود و باید سهم ایران از درآمد گردشگری جهان در سال ۲۰۲۶ باید به دو درصد برسد تا ایران بتواند در سال ۲۰۲۶ نزدیک به ۲۵ میلیارد دلار از گردشگری کسب کند (Varmazyari et al., 2017). با وجود این، بررسی‌ها نشان می‌دهد علی‌رغم اینکه ایران به لحاظ برخورداری از ظرفیت‌های گردشگری جزء ده کشور برتر جهان است، درآمد حاصل شده از این صنعت، حدود نیم درصد درآمد جهانی است (Arabshahi et al., 2016: 76). همچنین با توجه به اینکه صادرات و فروش ذخایر فسیلی، به‌ویژه ذخایر نفتی یکی از اصلی‌ترین منابع تأمین درآمد در کشورمان است و این منابع در آیندهٔ نه‌چندان نزدیک به اتمام خواهند رسید، یکی از کلیدی‌ترین منابع جایگزینی درآمد کشور در آینده، توسعهٔ صنعت گردشگری و زیر بخش‌های مختلف آن است (Jamini et al., 2024b: 40).

ژئوتوریسم به‌عنوان یکی از جدیدترین مفاهیم مطرح‌شده در صنعت گردشگری (Zekavat et al., 2024: 195)، یکی از زیربخش‌های گردشگری پایدار و ابزاری قدرتمند برای توسعهٔ پایدار جوامع محلی است که در دهه‌های اخیر توجهات زیادی به آن معطوف شده است (Aghaeipour & Ramesht, 2020: 49). از طریق ژئوتوریسم، دست‌یابی به اهدافی نظیر توسعه و پیشرفت گردشگری، حفاظت از میراث جغرافیایی نواحی مختلف، بهره‌مندی جوامع محلی از مزایای اقتصادی و اجتماعی گردشگری، ارتقای کمیت و کیفیت زیرساخت‌های گردشگری تجاری سازگار با مقاصد گردشگری و ... میسر می‌گردد (Mokhtari, 2014: 102). در مجموع با توجه به مزایای متعددی که ژئوتوریسم برای جوامع محلی و مقاصد گردشگری به همراه دارد، محبوبیت آن در چند دههٔ اخیر روند رو به رشد را تجربه کرده است (Zekavat et al., 2024: 195).

بررسی‌ها نشان می‌دهد سکونتگاه‌های روستایی از ظرفیت‌های متعدد و مناسبی برای توسعهٔ انواع گردشگری از جمله ژئوتوریسم برخوردار هستند (Hribar et al., 2021). در مجموع ژئوتوریسم به‌عنوان ابزاری برای توسعهٔ پایدار مناطق دارای قابلیت گردشگری از جمله سکونتگاه‌های روستایی مستعد شناخته می‌شود (Taghiloo et al., 2016: 40). بنابراین می‌توان از صنعت ژئوتوریسم به‌عنوان ابزاری حیاتی برای دست‌یابی به اهداف سیاست چشم‌انداز بیست‌سالهٔ ایران بهره گرفت (Esfandyari et al., 2023). در صورتی که

[1] hotspots

جاذبه‌هایی ژئوتوریستی در مجاورت سکونتگاه‌های روستایی قرار گیرند، پدیدهٔ هم‌جواری می‌تواند منشأ بسیاری از تغییر و تحولات در ساختار و کارکرد سکونتگاه‌های روستایی باشد و در نهایت تأثیرات بسزایی را در روند توسعهٔ روستایی ایفا نماید (Safavi et al., 2020: 174). بررسی‌ها نشان می‌دهد علی‌رغم تلاش‌های فراوان برای توسعهٔ انواع گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی، این فضاهای سکونتی تا حد زیادی از مزایای آن محروم شده‌اند (Lwoga & Maturo, 2020: 773; Jamini & Dehghani, 2024: 90). این مهم، معلول چالش‌ها و محدودیت‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در نواحی روستایی است. با وجود این شواهد نشان می‌دهد در خصوص جنبه‌های مختلف ژئوتوریسم به‌ویژه در زمینهٔ محدودیت‌ها و چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم مطالعات اندکی صورت گرفته است (Matshusa et al, 2021: 2; Gordon, 2023: 515).

روستاهای یوزباشی کندی، قوری قلعه و علیصدر به واسطهٔ هم‌جواری با غارهای کرفتو، قوری قلعه و علیصدر، از معدود سکونتگاه‌های روستایی واقع در غرب ایران زمین هستند که دارای ظرفیت بسیار زیاد و متنوعی برای توسعهٔ ژئوتوریسم و بهره‌مندی از مزایای آن می‌باشند. با توجه به تعداد زیاد بازدیدکنندگان این غارها در تمامی ایام سال، انتظار می‌رود جامعهٔ محلی از نظر نماگرهای توسعه به‌ویژه در زمینهٔ اقتصادی نسبت به دیگر روستاهای دورتر از غارها، دارای وضعیت بهتری باشند. با وجود این، شواهد عینی نشان می‌دهد علی‌رغم قرارگیری مهم‌ترین غارهای غرب ایران در مجاورت این روستاها، ژئوتوریسم در دست‌یابی به اهداف خود، به‌ویژه در زمینهٔ توسعهٔ اقتصادی نواحی روستایی پیرامون آن تحولات چندان زیادی را ایجاد نکرده است. این مهم ناشی از چالش‌ها و محدودیت‌هایی است که پیشِ روی توسعهٔ ژئوتوریسم قرار گرفته‌اند؛ چالش‌هایی که تا حدی زیادی از کانون توجه پژوهشگران دورمانده و محققان تا حد زیادی از پرداختن به آن‌ها مغفول مانده‌اند. با این تفاسیر مسألهٔ اساسی پژوهش حاضر، شناسایی مهم‌ترین چالش‌ها و ارائهٔ راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در میان جامعهٔ محلی استقرار یافته در مجاورت غارهای کرفتو، قوری قلعه و علیصدر است.

۲ ادبیات پژوهش

ریشه‌های ژئوتوریسم در ادبیات گردشگری به سال ۱۹۵۶ بر می‌گردد. با این حال، ژئوتوریسم به‌عنوان بخش خاصی از گردشگری در تحقیقات دانشگاهی، به صورت گسترده در دههٔ ۱۹۹۰ در ادبیات گردشگری مطرح شد (Matshusa et al, 2021: 1) و تحقیقات در خصوص ژئوتوریسم، که از سال ۱۹۹۷ به عنوان یک پدیدهٔ جهانی مطرح شده است، حدود یک دههٔ پیش شروع به شکوفایی کرد و هنوز در مرحلهٔ "جوانی"[1] قرار دارد (Kamel et al, 2017: 32).

مفهوم ژئوتوریسم ترکیبی از سه مؤلفهٔ فرم‌ها، فرآیندها و گردشگری[2] است. فرم‌ها شامل مناظر موجود با ویژگی‌ها و اجزای آن‌ها می‌شود. فرآیندها شامل فعالیت‌های زمین‌ساختی، هوازدگی، رسوب-گذاری و ... است. گردشگری به بعد انسانی منعکس شده در فعالیت‌های توریستی و درک زمین‌شناسی و ژئومورفولوژی، در میان دیگران اشاره دارد. سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) اشاره می‌کند که ژئوتوریسم به معنای سفر به سرزمینی است که در آن گردشگران به‌صراحت درک می‌کنند که منظره‌ای که مشاهده می‌کنند حاوی اشکال منحصربه‌فردی است که توسط فرآیندهای پویا تشکیل شده است (Carrión-Mero et al, 2021: 3).

در میراث جغرافیایی[3]، ژئوسایت‌ها[4] از بزرگ‌ترین نمایانگرهای فضاهای جغرافیایی هستند که از مکان-هایی با محتوای علمی، فرهنگی و زیبایی‌شناختی شناخته شده، تشکیل شده‌اند و محتوای ارزشمند

[1] young
[2] forms, processes, and tourism
[3] geoheritage
[4] geosites

علمی، آموزشی و گردشگری ژئوسایت‌ها، دوام و پایداری آن‌ها را حفظ می‌کند. ژئوسایت‌ها می‌توانند دارای ثروت‌های متنوعی با محتوای زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی، هیدروژئولوژیکی، باستان‌شناسی و ... باشند و با زمینه‌سازی برنامه‌های سفر، در توسعه و ترویج ژئوتوریسم نقش کلیدی را ایفا نمایند (Rubira-Gómez et al, 2024: 499). در این میان غارها یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های ژئوتوریستی هستند (Mokhtari, 2014: 94). گردشگری ناشی از غار می‌تواند اثرات متعددی را به‌ویژه در زمینهٔ اشتغال‌زایی و درآمدزایی مستقیم برای جوامع محلی به همراه داشته باشد (Ghadermarzi et al., 2016: 113). با وجود این، بررسی متون علمی منتشر شده حاکی از بهره‌مندی نه‌چندان زیاد جامعهٔ روستایی از مزایای صنعت گردشگری و از جمله ژئوتوریسم است. بررسی‌ها نشان می‌دهد در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، پژوهش‌هایی صورت گرفته است که در ادامه به نتایج آن‌ها اشاره شده است.

نتایج مطالعهٔ مرادی‌هوسین و همکاران (۱۳۹۲) در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم غار آبی سهولان نشان داد ضعف زیرساخت‌های بهداشتی، حمل‌و-نقل و رفاهی، تبلیغات ضعیف، سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی، ضعف آگاهی جامعهٔ محلی، تمایل ضعیف سرمایه‌گذاران بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، از مهم‌ترین نقاط ضعف توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. نتایج پژوهش رستمی و باب الحوائجی (۱۳۹۳) در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم غار آبی علیصدر نشان داد سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی و خصوصی، تعارض‌های فرهنگی میان مردم محلی و گردشگران، ضعف زیرساخت‌های کالبدی به‌ویژه حمل‌ونقل و بهداشتی، تبلیغات ضعیف و نبود راهنمای گردشگری در محل، از مهم‌ترین نقاط ضعف توسعهٔ ژئوتوریسم در محدودهٔ مطالعاتی هستند. انتظاری و آقایی‌پور (۱۳۹۳) در پژوهش با هدف بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم و ژئوتوریسمی منطقهٔ نمونهٔ گردشگری بیستون به این نتیجه رسیدند که ضعف تبلیغات، کمبود مکان‌های اقامتی و ضعف امکانات زیربنایی و رفاهی از مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. نتایج پژوهش لشکری و ریاضی (۱۳۹۵) در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم در استان سمنان نشان داد ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل هوایی و ریلی و مراکز بهداشتی و درمانی، نبود هتل‌ها، اقامتگاه‌ها و کمپ‌های مناسب، سرمایه‌گذاری ضعیف در بخش ژئوتوریسم و گردشگری، نبود طرح‌های اجرایی مطابق به سند چشم‌انداز تدوین شده، ضعف مدیریت گردشگری، ضعف تبلیغات و بازاریابی، ضعف بسترسازی فرهنگی و اجتماعی، ضعف روحیهٔ همکاری و استقبال از گردشگران در میان جامعهٔ محلی، مهم‌ترین ضعف‌های توسعهٔ ژئوتوریسم هستند.

محبتی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم در غار نمکی قشم به این نتیجه رسیدند که سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی و خصوصی و حتی جامعهٔ محلی در بخش گردشگری، فصلی بودن مشاغل گردشگری، تعارضات فرهنگی میان گردشگران و جامعهٔ محلی، تخریب و آلوده شدن محیط توسط گردشگران، کمبود امکانات رفاهی، بهداشتی، حمل‌ونقل و ...، مهم‌ترین نقاط ضعف توسعهٔ ژئوتوریسم در محدودهٔ مورد مطالعه است. پورفرج و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش با هدف بررسی آسیب‌پذیری جاذبه‌های ژئوتوریستی در مقاصد گردشگری به این نتیجه رسیدند آسیب رساندن و تخریب محدوده فیزیکی جاذبه‌های ژئوتوریستی توسط فعالیت‌های عمرانی و گردشگران، ضعف قوانین و مقررات مرتبط با جاذبه-ها، بهره‌برداری غیر منطقه ای از جاذبه‌ها، ضعف آگاهی جامعهٔ محلی از ارزش جاذبه‌ها و فقدان نظارت مستمر بر جاذبه‌ها، از مهم‌ترین چالش‌های ژئوتوریسم در ایران هستند.

نتایج پژوهش ذکاوت و همکاران (۱۴۰۳) در خصوص پیشران‌های مدیریت محلی ژئوسایت و ژئوتوریسم در استان لرستان نشان داد مدیریت دهکده‌های توریستی و ژئوتوریسمی، شخصیت

سازی نیروی انسانی مطابق با خواسته‌های فرهنگ گردشگران، آموزش روش‌های نوآورانه برای هدایت ژئوپارک‌ها، معرفی مزیت‌های رقابتی و ارزش اقتصادی ژئوتوریسم، مدیریت مشارکتی در جهت افزایش نقش فعال محلی در ژئوتوریسم، شناخت و تفسیر نیازها، علایق علمی، آموزشی و توریستی گردشگران، تبلیغات و بازاریابی تولیدات و محصولات نوآورانهٔ محلی، مشارکت ذی‌نفعان دولتی، صاحبان کسب‌وکارها و سازمان‌های غیردولتی، مدیریت مالی، دارایی‌های منطقه‌ای و پتانسیل‌های ژئوتوریسم و مدیریت مشاغل گردشگری برای رشد و توسعهٔ ژئوپارک‌ها، مهم‌ترین پیشران‌های کلیدی مدیریت محلی ژئوتوریسم در استان لرستان هستند. رحمتی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با هدف شناسایی توانمندی‌های ژئوتوریستی روستای زنوزق در شهرستان تبریز نشان دادند توسعهٔ امکانات و زیرساخت‌های رفاهی از مهم‌ترین راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریستم در محدودهٔ مطالعاتی است. نتایج پژوهش جهان تیغ‌مند (۱۴۰۳) در خصوص استراتژی‌های حفاظت از ژئوتوریسم در استان لرستان نشان داد حفاظت از مناظر و چشم-اندازهای کوهستانی، مدیریت میراث جغرافیایی و مستندسازی چشم‌اندازها، معرفی ارزش‌های اقتصادی چشم‌انداز جغرافیایی و جلوگیری از آلودگی محیط و منابع طبیعی، احیای ژئوسایت و فرآیندهای زمین‌شناسی آسیب دیده، سرمایه‌گذاری در ساخت تأسیسات زیربنایی در محیط ژئوسایت، ترسیم مسیر دسترسی به جاذبه‌های گردشگری، استفاده از سبک زندگی و آداب و رسوم محلی در ارتباط با حفظ منابع طبیعی و افزایش آگاهی عمومی برای حفاظت از محیط زیست، از مهم‌ترین استراتژی‌های حفاظت از ژئوتوریسم هستند.

نتایج پژوهش یزدی و شافعی[1] (۲۰۱۶) در خصوص چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در ایران نشان داد سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی و خصوصی، افزایش مالیات، عوارض، بیمه و غیره در گردشگری، سطح پایین دانش جامعه در مورد جاذبه‌های گردشگری، ضعف مطالعات جامع در خصوص توسعهٔ گردشگری، ضعف امکانات حمل‌و-نقل و خدمات بهداشتی و درمانی در مقاصد گردشگری، کمبود نیروی انسانی ماهر و متخصص در گردشگری و ...، مهم‌ترین چالش‌ها توسعهٔ ژئوتوریسم در ایران هستند و معرفی و تبلیغات جاذبه‌های گردشگری، ثبت جهانی جاذبه‌ها، تقویت زیرساخت‌های خدماتی و رفاهی مقاصد گردشگری، تودین برنامه جامع توسعهٔ ژئوتوریسم، برگزاری نمایشگاه، آموزش افراد محلی، از مهم‌ترین راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در ایران هستند. کامل[2] و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با هدف شناسایی چالش‌های ژئوتوریسم در مصر که به صورت مطالعهٔ موردی در وادی الحیتان[3] انجام گرفته است نشان داد میزان دانش و آگاهی اندک گردشگران و حتی جامعهٔ محلی از مفهوم ژئوتوریسم، مهم‌ترین چالش ژئوتوریسم در محدودهٔ مورد مطالعه است. ویلیامز[4] (۲۰۲۰) در پژوهشی با هدف شناسایی چالش‌های پیش روی حفاظت از میراث جغرافیایی و ژئوتوریسم در کشور اتیوپی به این نتیجه رسید که جاذبه‌ها و میراث جغرافیایی برخلاف میراث تاریخی که توجه زیادی به آن‌ها معطوف می‌گردد، توسط مقامات داخل کشور یا جوامع محلی به رسمیت شناخته نشده‌اند و در این خصوص تبلیغاتی برای گردشگران صورت نمی‌گیرد. همچنین بسیاری از ژئوسایت‌ها به دلیل توسعهٔ فعالیت‌های عمرانی و زیرساختی، استخراج مواد معدنی و یا پروژه‌های کشاورزی در معرض خطر هستند. نتایج پژوهش ماتشوسا[5] و همکاران (۲۰۲۱) با هدف شناسایی چالش‌های ژئوتوریسم در آفریقای جنوبی که به صورت مطالعهٔ موردی در پارک ملی کروگر[6] انجام گرفته است نشان داد ضعف بخش-بندی و بازاریابی ژئوتوریسم، ضعف زیرساخت‌ها،

[1] Yazdi & Shafei
[2] Kamel
[3] Wadi Al-Hitan
[4] Williams
[5] Matshusa
[6] Kruger

چالش‌های مرتبط با امنیت و دسترسی گردشگران به سایت‌های میراث جغرافیایی، مشکلات ناشی از دسترسی به امور مالی و بازارها، تخریب سایت‌های میراث جغرافیایی، مسائل اجتماعی و ضعف‌های نظارتی، مهم‌ترین چالش‌های ژئوتوریسم در آفریقای جنوبی هستند. نتایج پژوهش گوردون[1] (۲۰۲۳) با عنوان تغییرات اقلیم و ژئوتوریسم نشان داد تغییرات آب و هوایی موجودیت فیزیکی و کیفیت زیبایی-شناختی جاذبه‌های ژئوتوریستی را کاهش می‌دهد و موجب کاهش تعداد گردشگران و احتمال وقوع مخاطرات طبیعی را در مقاصد گردشگری تهدید می-نماید. اوهلان و اوهلان[2] (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای در خصوص وضعیت فعلی و آتی تحقیقات در خصوص گردشگری مذهبی به این نتیجه رسیدند که تجاری-سازی گردشگری مذهبی یکی از چالش‌های عمده پیش روی آن است. نگا[3] (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای در خصوص چالش‌ها و مسائل مرتبط با گردشگری مذهبی در کشور اتیوپی به این نتیجه رسید که گرایش شدید به مدرنیزاسیون، سرقت آثار مرتبط با گردشگری مذهبی، مدیریت ضعیف و تجاری‌سازی، مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ گردشگری مذهبی هستند.

بررسی ادبیات و سوابق پژوهش نشان می‌دهد علی‌رغم اینکه ژئوتوریسم از گزینه‌های مناسب در راستایی دست‌یابی به توسعهٔ روستایی است، در زمینهٔ چالش‌ها و موانع توسعهٔ ژئوتوریسم به‌ویژه در کشورمان مطالعهٔ منسجمی انجام نگرفته است. ازاین‌رو مطالعهٔ حاضر می‌تواند مبنایی برای مطالعات آینده در خصوص موضوع مورد بررسی باشد.

۳ روش‌شناسی پژوهش

متناسب با اهداف و سؤال‌های اصلی مطرح‌شده، پژوهش حاضر از نوع مطالعات کمی و کاربردی است که رویکرد حکم بر آن جهت تحلیل داده‌ها، ترکیبی از روش‌های توصیفی ـ تحلیلی و اکتشافی و همبستگی است. از نظر زمانی این مطالعه تک-مقطعی بوده و در بازه زمانی ۷ ماهه (اردیبهشت تا آخر آبان ماه سال ۱۴۰۳) انجام گرفته است. از نظر قلمرو مکانی این مطالعه در سه روستای یوزباشی کندی، قوری قلعه و علیصدر انجام گرفته است. جامعهٔ آماری پژوهش شامل تمامی ساکنان روستاهای مذکور است و با توجه به محدودیت‌ها انجام سرشماری (محدودیت زمانی، مالی، عدم تمایل بعضی از روستاییان برای تکمیل پرسش‌نامه و ...) و در نظر گرفتن حداقل نمونهٔ مورد نیاز برای آزمون‌های آماری، درنهایت به صورت کاملاً تصادفی ۳۱۴ نفر (۱۱۵ نفر در روستای علیصدر، ۸۰ نفر در روستای یوزباشی کندی و ۱۱۹ نفر در روستای قوری قلعه)، به‌عنوان نمونهٔ آماری در نظر گرفته شده‌اند. ابزار اصلی پژوهش برای گردآوری اطلاعات و داده-های میدانی به ترتیب مطالعات کتاب‌خانه‌ای و پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته بوده است. پرسش‌نامهٔ مذکور در سه بخش اصلی طراحی شده است (جدول ۱). بخش اول آن به متغیرهای جمعیت-شناختی پاسخ‌گویان نظیر سن، جنس و ... اختصاص یافته است. بخش دوم پرسش‌نامه به چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم (۲۱ متغیر) اختصاص یافته است. لازم به ذکر است این بخش از پژوهش به صورت سؤال بسته و در قالب طیف پنج قسمتی لیکرت (بسیار کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و بسیار زیاد = ۵) طراحی شده است. بخش سوم پرسش‌نامه به یک سؤال باز با عنوان «مهم‌ترین راهکارهای شما برای توسعهٔ ژئوتوریسم به ترتیب اولویت کدامند؟» اختصاص یافته است. در خصوص بررسی روایی پرسش‌نامهٔ مذکور از نظرات محققان و اساتید دانشگاهی استفاده به عمل آمده است. به این صورت که آن‌ها پس بررسی و اصلاح پرسش-نامه، آن را تأیید نموده‌اند. برای بررسی پایایی ابزار مورد استفاده از پیش‌آزمون با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه استفاده گردید. ضریب آلفای کرونباخ حاصل شده

[1] Gordon
[2] Ohlan & Ohlan
[3] Nega

با مقدار ۰/۷۸۲، نشانگر پایا بودن ابزار مورد استفاده بود. در راستای تجزیه‌وتحلیل داده‌های گردآوری‌شده از جدول توزیع فراوانی و آزمون مقایسهٔ میانگین، تحلیل واریانس، تست دانکن و تحلیل عاملی اکتشافی، در نرم‌افزار SPSS استفاده به عمل آمد.

جدول ۱. جزئیات ابزار جمع‌آوری داده‌های میدانی

متغیر	شرح	ضریب آلفای کرونباخ
ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان	سن، جنس، تحصیلات، شغل اصلی	-
چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم	بروکراسی اداری (عدم صدور مجوز و ...)، آگاهی ضعیف جامعهٔ محلی از مزایای گردشگری، ضعف بنیهٔ مالی روستاییان، فصلی بودن مشاغل گردشگری، وضعیت نامناسب جاده، نداشتن پارکینگ برای گردشگران، ضعیف بودن تبلیغات از طریق رسانه‌های جمعی، ضعیف بودن تبلیغات از طریق شبکه‌های اجتماعی، کاهش تدریجی جذابیت درون غار، زیرساخت‌های بهداشتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران، زیرساخت‌های اقامتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران، تعامل نامناسب با گردشگران، سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی، سرمایه‌گذاری ضعیف بخش خصوصی، فعالیت ضعیف تورهای گردشگری، عدم برگزاری جشنواره‌های مرتبط با گردشگری غار، ضعف تنوع امکانات تفریحی در مجاورت غار، کاهش تعداد گردشگران به دلیل مشکلات مالی، ضعف شرایط امنیت گردشگران، اعمال تبعیض میان اهالی روستا در خصوص بهره‌مندی از مزایای گردشگری غار و ضعف عملکرد مدیران روستا (دهیار و شورا)	۰/۷۸۲
راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم	در قالب یک سؤال باز با عنوان «مهم‌ترین راهکارهای شما برای توسعهٔ ژئوتوریسم به ترتیب اولویت کدامند؟»	-

در غرب ایران به واسطهٔ شرایط زمین‌شناسی و ژئومورفولوژی حاکم بر آن، جاذبه‌های ژئوتوریستی متعددی قرار گرفته است. در این میان سه غار کرفتو (در استان کردستان)، قوری قلعه (در استان کرمانشاه) و علیصدر (در استان همدان) از پربازدیدترین جاذبه‌های ژئوتوریستی غرب ایران هستند. ازآنجایی‌که در مجاورت سه غار مذکور به ترتیب روستاهای یوزباشی کندی، قوری قلعه و علیصدر قرار گرفته‌اند، جامعهٔ محلی سکان در این روستاها به طرق مختلفی تحت تأثیر بازدید گردشگران قرار گرفته است (جدول ۲ و شکل ۱).

جدول ۲. ویژگی‌های جغرافیایی روستاهای هدف

نام روستا	استان	شهرستان	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ارتفاع از سطح دریا
یوزباشی کندی	کردستان	دیواندره	۴۶ درجه و ۵۳ دقیقه	۳۶ درجه و ۱۸ دقیقه	۲۰۲۳
قوری قلعه	کرمانشاه	روانسر	۴۶ درجه ۲۹ دقیقه	۳۴ درجه و ۵۳ دقیقه	۱۵۵۸
علیصدر	همدان	کبودرآهنگ	۴۸ درجه و ۱۸ دقیقه	۳۵ درجه و ۱۸ دقیقه	۱۹۸۴

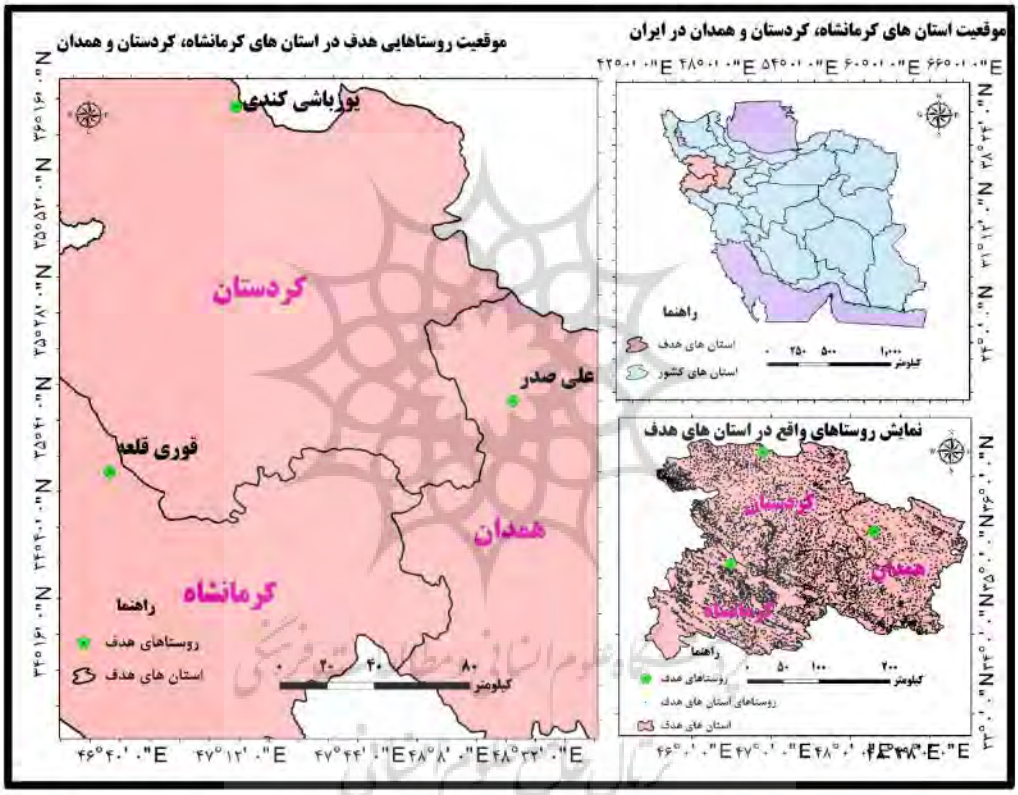

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی روستاهای منتخب متأثر از ژئوتوریسم در استان‌های کردستان، کرمانشاه و همدان و ایران

۴ یافته‌ها و بحث

یافته‌های پژوهش در خصوص بررسی ویژگی‌های شخصی پرسش‌شوندگان نشان می‌دهد میانگین سنی آن ۳۳/۴۸ سال بوده است و از میان کل پاسخ-گویان، ۱۹۷ نفر مرد و ۱۱۷ نفر زن بوده‌اند. در خصوص وضعیت تحصیلی جامعهٔ محلی موردی بررسی نیز یافته‌ها نشان داد اکثر آن‌ها (۱۲۶ نفر) دارای تحصیلات در سطح دیپلم بوده‌اند و مشاغل خدماتی که اغلب مرتبط با بخش گردشگری است شغل اصلی اکثر جامعهٔ روستایی بوده است.

برای بررسی وضعیت چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی منتخب در استان‌های کردستان، کرمانشاه و همدان از جدول توزیع فراوانی و آزمون مقایسهٔ میانگین استفاده شده است. یافته‌های حاصل شده نشان می‌دهد (جدول ۳ و ۴) از نظر ۵۰/۶ درصد پاسخ‌گویان

چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سطوح کم و بسیار کمی قرار دارو از نظر ۳۸/۵ درصد آن‌ها، چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سطح متوسط قرار داشته و ۱۰/۸ درصد معتقد بوده‌اند چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سطح زیاد و بسیار زیادی قرار دارد. این نتایج نشانگر شدت نه‌چندان زیاد چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای هدف گردشگری است. نتایج آزمون مقایسهٔ میانگین (آزمون تی تک تک نمونه‌ای با لحاظ کردن عدد ۳ به‌عنوان مبنای آزمون) نشان می‌دهد میانگین حاصل شده با مقدار ۲/۷۳۲، به صورت معنی‌داری پایین‌تر از حد مبنا است. منفی شدن آماره‌های t، اختلاف از میانگین، حد بالا و پایین مهر تأییدی بر شدت نه‌چندان زیاد چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای هدف گردشگری است. با وجود این، با توجه به اهمیت توسعهٔ ژئوتوریسم در روند دست‌یابی به توسعهٔ پایدار روستایی، سؤالاتی که در اینجا قابل طرح نمودن هستند عبارت‌اند از: آیا میان روستاهای مورد مطالعه به لحاظ چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم تفاوتی وجود دارد؟ و اگر تفاوتی وجود دارد، بیشترین و کم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم مربوط به کدام روستاها است؟

جدول ۳. بررسی وضعیت چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای هدف

مقیاس	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
بسیار کم	۷۶	۲۴/۲	۲۴/۲
کم	۸۳	۲۶/۴	۵۰/۶
متوسط	۱۲۱	۳۸/۵	۸۹/۲
زیاد	۲۸	۸/۹	۹۸/۱
بسیار زیاد	۶	۱/۹	۱۰۰
کل	۳۱۴	۱۰۰	-

جدول ۴. بررسی وضعیت میانگین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای هدف

مبنای آزمون = ۳						
t	درجه آزادی	معنی‌داری	میانگین	اختلاف از میانگین	فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد	
					حد پایین	حد بالا
-۷/۷۱۰	۳۱۳	۰/۰۰۰	۲/۷۳۲	-۰/۲۶۷	-۰/۳۳۵	-۰/۱۹۹

در راستای بررسی همسانی و ناهمسانی روستاهای مورد مطالعه به لحاظ چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم از آزمون تحلیل واریانس استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۵) آماره F با مقدار ۲۳۶/۹۹۸ در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنی‌دار بوده است. به این مفهوم که چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سه روستای مورد بررسی در یک سطح قرار ندارد و به لحاظ آماری میان سه روستای مورد بررسی به لحاظ چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم ناهمگون هستند. این مهم نشانگر تفاوت مکانی به لحاظ

چالش‌هایی است که در برابر توسعهٔ ژئوتوریسم قرار دارند. با وجود این، این آزمون توانایی آن را ندارد که برای محققان روشن گردد کدام روستاها دارای بیشترین و کم‌ترین چالش به لحاظ توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. در این راستا از آزمون دانکن استفاده شده است.

نتایج آزمون دانکن نشان می‌دهد (جدول ۶) روستای علیصدر با میانگین رتبه‌ای ۲/۱۲۳ و روستای قوری قلعه با میانگین رتبه‌ای ۳/۲۰۳، به ترتیب دارای کم‌ترین و بیشترین چالش در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. در هر صورت با توجه به اینکه سه روستای مورد مطالعه از روستاهای شاخص غرب ایران در خصوص برخورداری از ظرفیت توسعهٔ ژئوتوریسم هستند، شناسایی چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم می‌تواند گام مهمی در راستای توسعهٔ این بخش از صنعت گردشگری در این روستاها باشد. در همین راستا در ادامه مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سه روستای منتخب شناسایی شده‌اند.

جدول ۵. بررسی تفاوت میان روستاهای هدف به لحاظ چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم

ابعاد	واریانس	مجموع مربعات	df	میانگین مربعات	F	sig
چالش‌های ژئوتوریسم	بین گروهی	۷۱/۴۵۱	۲	۳۵/۷۲۵	۲۳۶/۹۹۸	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۴۶/۸۸۱	۳۱۱	۰/۱۵۱		
	مجموع	۱۱۸/۳۳۱	۳۱۳			

جدول ۶. طبقه‌بندی روستاهای هدف بر اساس چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم

چالش‌های ژئوتوریسم	تعداد	معناداری طبقات در سطح آلفا ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
علیصدر	۱۱۵	۲/۱۲۳		
یوزباشی کندی	۸۰		۲/۹۰۶	
قوری قلعه	۱۱۹			۳/۲۰۳

برای شناسایی مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم از دیدگاه جامعهٔ محلی در سه روستای منتخب، از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. این تکنیک از این قابلیت برخوردار است که داده‌های مورد بررسی را در قابل چند عامل کلیدی و مهم گروه‌بندی نماید. در این خصوص یافته‌های آزمون KMO و بارتلت نشان داد مقادیر هر یک از آن‌ها به‌ترتیب ۰/۸۲۱ و۲۵۵۹/۲۶۰ بوده و در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنادار هستند. مقادیر حاصل‌شده نشانگر مناسب‌بودن داده‌های مورد بررسی برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی است. یافته‌های تحلیل عاملی اکتشافی نشان می‌دهد (جدول ۷) مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریستم در جامعهٔ روستایی در شش عامل کلیدی خلاصه شده‌اند. لازم به ذکر است در این مطالعه عواملی مورد پذیرش قرار گرفته‌اند که مقدار ویژه آن‌ها از ۱ بزرگ‌تر بوده

است. با توجه به یافته‌های حاصل‌شده عوامل شناسایی شده در مجموع توانسته‌اند ۶۴/۵۲۷ درصد از واریانس چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم را در جوامع روستایی تبیین نمایند. سهم هریک از عوامل شناسایی در تبیین واریانس متغیر وابسته پژوهش به شرح زیر است: عامل اول ۱۵/۳۵۲ درصد، عامل دوم ۱۱/۵۷۶ درصد، عامل سوم ۱۱/۳۷۰ درصد، عامل چهارم ۱۰/۴۲۹ درصد، عامل پنجم ۸/۲۹۴ درصد و عامل ششم ۷/۵۰۷ درصد.

جدول ۷. سهم هریک از عوامل شناسایی در تبیین مجموع واریانس چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم

عامل	مقدار ویژه	درصد از واریانس	درصد تجمعی از واریانس
۱	۳/۲۲۴	۱۵/۳۵۲	۱۵/۳۵۲
۲	۲/۴۳۱	۱۱/۵۷۶	۲۶/۹۲۸
۳	۲/۳۸۸	۱۱/۳۷۰	۳۸/۲۹۸
۴	۲/۱۹۰	۱۰/۴۲۹	۴۸/۷۲۶
۵	۱/۷۴۲	۸/۲۹۴	۵۷/۰۲۰
۶	۱/۵۷۶	۷/۵۰۷	۶۴/۵۲۷

برای نام‌گذاری شش عامل شناسایی‌شده تأکید اصلی بر مفهوم درونی متغیرهای قرار گرفته در هر عامل بوده است. در این پژوهش برای چرخش عامل‌ها، از روش وریمایکس استفاده گردید و متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها از ۰/۵ بزرگ‌تر بود، معنی‌دار فرض شده‌اند. لازم به ذکر است از میان ۲۱ متغیر وارد شده در تحلیل عاملی، ۱۸ متغیر در شش عامل شناسایی شده قرار گرفته‌اند و سه متغیر «فصلی بودن مشاغل گردشگری»، «کاهش تدریجی جذابیت درون غار» و «سرمایه‌گذاری ضعیف بخش دولتی» حذف شده‌اند. بر اساس این، نام‌گذاری عامل‌ها به شرح زیر است (جدول ۸):

عامل اول: یافته‌ها نشان می‌دهد چهار متغیر ضعیف بودن تبلیغات از طریق رسانه‌های جمعی، ضعیف بودن تبلیغات از طریق شبکه‌های اجتماعی، زیرساخت‌های اقامتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران، کاهش تعداد گردشگران به دلیل مشکلات مالی در عامل اول بارگذاری شده است. در مجموع این متغیرها ۱۵/۳۵۲ از واریانس مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم را در جوامع روستایی تبیین کرده‌اند. با توجه به مفهوم کلی متغیرهای فوق عامل اول، «ضعف تبلیغات و محدودیت اقامتگاه-های گردشگری» نام‌گذاری گردید.

عامل دوم: براساس یافته‌های حاصل‌شده، متغیرهای قرار گرفته در عامل دوم (وضعیت نامناسب جاده، نداشتن پارکینگ برای گردشگران، اعمال تبعیض میان اهالی روستا در خصوص بهره‌مندی از مزایای گردشگری و غار و ضعف عملکرد مدیران روستا (دهیار وشورا) در مجموع توانسته‌اند ۱۱/۵۷۶ درصد از واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نمایند. مفهوم کلی این متغیرها، دلالت ضعف مدیریت محلی و زیرساخت‌های حمل و نقل در محدودهٔ مطالعاتی می‌باشد. ازاین‌رو این عامل «ضعف مدیریت محلی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل» نام گرفت.

عامل سوم: یافته‌ها نشان می‌دهد در عامل سوم، چهار متغیرها بروکراسی اداری (عدم صدور و مجوز و...)، آگاهی ضعیف جامعهٔ محلی از مزایای گردشگری، ضعف بنیهٔ مالی روستاییان و سرمایه‌های سرمایه‌گذاری ضعیف بخش خصوصی،

قرار گرفته‌اند و در مجموع ۱۱/۳۷۰ درصد از واریانس مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی را تبیین کرده‌اند. بر اساس ماهیت و مفهوم کلی این متغیرها، این «محدودیت‌های اداری و ضعف دانش و بنیهٔ مالی» نام‌گذاری گردید.

عامل چهارم: فعالیت ضعیف تورهای گردشگری، عدم برگزاری جشنواره‌های مرتبط با گردشگری، ضعف تنوع امکانات تفریحی در مجاورت غار، سه متغیری هستند که با تبیین ۱۰/۴۲۹ درصد واریانس متغیر وابسته پژوهش در عامل چهارم قرار گرفتند. با توجه به ارتباط معنایی و درونی متغیرهای فوق این عامل «ضعف بازاریابی و تنوع مقصد» نام‌گذاری شد.

عامل پنجم: نشان می‌دهد که متغیرهای تعامل نامناسب با گردشگران و ضعف شرایط امنیت گردشگران با قرار گرفتن در عامل پنجم توانسته‌اند ۸/۲۹۴ درصد واریانس مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم را در جوامع روستایی تبیین نماید. دقت در مفهوم دو متغیر مذکور دال بر غلبهٔ ضعف زیرساختی و چالش فرهنگی و امنیتی است. با این تفاسیر پنجمین چالش شناسایی شده در خصوص توسعهٔ ژئوتوریسم از دیدگاه جامعهٔ محلی، «چالش‌های فرهنگی و امنیتی» نام‌گذاری گردید.

عامل ششم: نتایج نشان می‌دهد که در عامل ششم، به‌تنهایی متغیر زیرساخت‌های بهداشتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران قرار گرفته است و توانسته است ۷/۵۰۷ درصد از واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نماید. با توجه به مفهوم کلی این متغیر ششمین عامل شناسایی شده «ضعف زیر ساخت‌های بهداشتی» نام‌گذاری شد.

جدول ۸. عامل‌ها، متغیرها و بار عاملی متغیرهای مرتبط با چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی

عامل	متغیر	بارعاملی
ضعف تبلیغات و محدودیت اقامتگاه‌های گردشگری (۱۵/۳۵۲ درصد)	ضعیف بودن تبلیغات از طریق رسانه‌های جمعی	۰/۸۴۵
	ضعیف بودن تبلیغات از طریق شبکه‌های اجتماعی	۰/۸۸۲
	زیرساخت‌های اقامتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران	۰/۶۸۰
	کاهش تعداد گردشگران به دلیل مشکلات مالی	۰/۵۶۸
ضعف مدیریت محلی و زیرساخت‌های حمل و نقل (۱۱/۵۷۶ درصد)	وضعیت نامناسب جاده	۰/۷۴۷
	نداشتن پارکینگ برای گردشگران	۰/۷۶۶
	اعمال تبعیض میان اهالی روستا در خصوص بهره‌مندی از مزایای گردشگری غار	۰/۵۲۷
	ضعف عملکرد مدیران روستا(دهیار و شورا)	۰/۵۳۲
محدودیت‌های اداری و ضعف دانش و بنیه مالی (۱۱/۳۷ درصد)	بروکراسی اداری(عدم صدور و مجوز...)	۰/۵۵۴
	آگاهی ضعیف جامعهٔ محلی از مزایای گردشگری	۰/۷۵۹
	ضعف بنیهٔ مالی روستاییان	۰/۷۴۱
	سرمایه‌گذاری ضعف بخش خصوصی	۰/۵۰۷
	فعالیت ضعف تورهای گردشگری	۰/۷۶۶

ضعف بازاریابی و تنوع مقصد (۱۰/۴۲۹ درصد)	عدم برگزاری جشنواره‌های مرتبط با گردشگری غار	۰/۸۱۶
	ضعف تنوع امکانات تفریحی در مجاورت غار	۰/۶۳۴
چالش‌های فرهنگی ـ امنیتی (۸/۲۹۴ درصد)	تعامل نامناسب با گردشگران	۰/۷۴۶
	ضعف شرایط امنیت گردشگران	۰/۶۸۳
ضعف زیرساخت های بهداشتی (۷/۵۰۷ درصد)	زیرساخت‌های بهداشتی ضعیف جهت ارائهٔ خدمات به گردشگران	۰/۵۷۷

در این بخش از پژوهش در راستای شناسایی راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی پیرامون غارهای کرفتو، قوری‌قلعه و علیصدر از نظرات روستاییان استفاده شده است. طی این فرآیند راهکارهای متعددی از سوی جامعهٔ محلی ارائه شده است و در نهایت ۱۵ راهکار به‌عنوان راهکارهای نهایی توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی شناسایی و ارائه شده است (جدول ۹). در این میان پنج راهکار (توسعه و بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل به ویژه جاده‌های منتهی به روستاها، توسعهٔ تبلیغات و بازاریابی در راستای افزایش جذب گردشگری، احداث پارکینگ در مجاورت غارها، توسعه و ترویج اشتغال‌زایی و کارآفرینی در بخش گردشگری و به‌سازی و نوسازی خدمات و امکانات بهداشتی و درمانی) به ترتیب با ۸۳، ۸۱، ۷۶، ۷۴ و ۶۴ بار تکرار، مهم‌ترین راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم از دیدگاه جامعهٔ محلی هستند.

جدول ۹. اولویت‌بندی راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی پیرامون غارهای کرفتو، قوری قلعه و علیصدر

ردیف	راهکار	تعداد تکرار
۱	توسعه و بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل به‌ویژه جاده‌های منتهی به روستاها	۸۳
۲	توسعهٔ تبلیغات و بازاریابی در راستای افزایش جذب گردشگری	۸۱
۳	احداث پارکینگ در مجاورت غارها	۷۶
۴	توسعه و ترویج اشتغال‌زایی و کارآفرینی در بخش گردشگری	۷۴
۵	به‌سازی و نوسازی خدمات و امکانات بهداشتی و درمانی	۶۴
۶	ارتقای سطح دسترسی به اینترنت و آنتن دهی موبایل	۵۲
۷	ارتقای کمیت و کیفیت سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی	۵۰
۸	زیباسازی محدودهٔ بیرونی و درونی غارها	۳۲
۹	تسهیل شرایط دریافت مجوز شروع فعالیت اقتصادی در مجاورت غارها	۳۱
۱۰	احداث و توسعهٔ زیرساخت‌های پذیرایی	۳۰
۱۱	تقویت مشارکت و همکاری میان روستاییان و بخش دولتی	۲۷

۱۲	احداث و توسعهٔ کارگاه‌های صنایع دستی و بازارچه‌های محلی	۲۴
۱۳	تخصیص و تسهیل دسترسی به اعتبارات بانکی کم‌بهره و بلاعوض در راستای توسعهٔ گردشگری	۲۳
۱۴	تخصیص درصدی از درآمد کسب‌شده از بازدید از غارها برای ارتقای کمیت و کیفیت محدوده غار	۲۱
۱۵	تجهیز محدودهٔ اطراف غارها به دوربین‌های مداربسته جهت تأمین امنیت گردشگران	۱۶

۵ نتیجه‌گیری

صنعت گردشگری به‌ویژه ژئوتوریسم در نواحی روستایی ایران تا حد زیادی در دست‌یابی به اهداف خود ناکام مانده است. این ناکامی به‌ویژه در سکونتگاه‌های روستایی مستعد توسعهٔ ژئوتوریسم، ناشی از چالش‌ها و مسائل مختلفی است که نیازمند توجه بیشتر به آن‌ها است. بررسی‌ها نشان می‌دهد مطالعات اندک در خصوص چالش‌ها و موانع پیشِ روی توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی، یکی از مهم‌ترین موانع توسعهٔ ژئوتوریسم در این نواحی است. ازاین‌رو مطالعهٔ حاضر با هدف شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی منتخب در استان‌های کردستان، کرمانشاه و همدان انجام گرفته است. نتایج پژوهش در خصوص وضعیت کلی چالش‌های پیش روی توسعهٔ ژئوتوریسم از دیدگاه جامعهٔ محلی نشان داد چالش‌های مورد بررسی در سطح پایین‌تر از حد متوسط قرار گرفته‌اند. این وضعیت از یک طرف نشانگر چالش‌های اندک در سکونتگاه‌های روستایی منتخب است و می‌تواند نشانهٔ مناسبی برای توسعهٔ ژئوتوریسم باشد. اما از طرف دیگر با توجه به اینکه سه روستای مورد بررسی از روستاهای شاخص و مطرح در زمینهٔ توسعهٔ ژئوتوریسم هستند، شناسایی و رفع این محدودیت‌ها امری ضروری است. در این میان نتایج نشان داد میزان چالش‌ها در میان سه روستای منتخب در یک سطح نبوده و روستاهای قوری قلعه و یوزباشی کندی نسبت به روستای علیصدر، دارای چالش‌های بیشتری در زمینهٔ توسعهٔ ژئوتوریسم هستند. بنابراین دو روستای مذکور باید در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با رفع موانع توسعهٔ ژئوتوریسم در اولویت قرار گیرند. نتایج در خصوص شناسایی مهم‌ترین چالش‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در سه روستای مورد بررسی نشان داد ضعف تبلیغات و محدودیت اقامتگاه‌های گردشگری، ضعف مدیریت محلی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل، محدودیت‌های اداری و ضعف دانش و بنیهٔ مالی، ضعف بازاریابی و تنوع مقصد، چالش‌های فرهنگی ـ امنیتی و ضعف زیرساخت‌های بهداشتی، به ترتیب اهمیت، مهم‌ترین چالش‌ها هستند. با توجه به اینکه در مطالعات مرادی‌هوسین و همکاران (۱۳۹۲)، رستمی و باب الحوائجی (۱۳۹۳)، انتظاری و آقایی‌پور (۱۳۹۳)، لشکری و ریاضی (۱۳۹۵)، محبتی و همکاران (۱۳۹۷)، پورفرج و همکاران (۱۳۹۸)، ذکاوت و همکاران (۱۴۰۳)، رحمتی و همکاران (۱۴۰۳)، جهان تیغ‌مند (۱۴۰۳)، یزدی و شافعی (۲۰۱۶)، کامل و همکاران (۲۰۱۷)، ویلیامز (۲۰۲۰) و ماتشوسا و همکاران (۲۰۲۱)، به چالش‌های شناسایی شده در پژوهش‌های حاضر به‌عنوان موانع پیش‌روی توسعهٔ ژئوتوریسم اشاره کرده‌اند، لذا نتیجهٔ پژوهش حاضر با مطالعات مذکور هم‌سو است. با این تفاوت که تعداد و تعدد چالش‌های شناسایی‌شده در این مطالعه، مختص سه روستای منتخب در غرب ایران است. با استناد به نتایج حاصل شده در راستای توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای منتخب، رفع

چالش‌های شناسایی‌شده باید در اولویت سیاست-گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی قرار گیرد. در خصوص شناسایی راهکارهای توسعهٔ ژئوتوریسم در جوامع روستایی مورد مطالعه، نتایج نشان داد راهکارهای ارائه‌شده از سوی جامعهٔ محلی تا حد زیادی منطبق بر چالش-های شناسایی شده بوده است. این مهم نشانگر درک بالای جامعهٔ محلی از محیط پیرامون‌شان است. در هر صورت در راستای توسعهٔ ژئوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی، توجه به نظرات و دیدگاه‌های جامعهٔ محلی می‌تواند راهنمای جامعی برای تمامی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باشد. ازاین‌رو توجه به راهکارهای ارائه‌شده از سوی جامعهٔ محلی برای توسعهٔ ژئوتوریسم در روستاهای منتخب در غرب ایران پیشنهاد می‌گردد.

از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش حاضر می-توان به هزینهٔ بالای مالی و زمانی تکمیل پرسش-نامه‌ها، اعتماد پایین جامعهٔ محلی به پرسشگران و دشواری جلب رضایت آن‌ها برای همکاری در تکمیل پرسش‌نامه، عدم حمایت مادی و معنوی ادارات و سازمان‌های مربوطه از نتایج پژوهش و .... اشاره کرد. در راستای تکمیل هرچه بیشتر موضوع مورد بررسی، پیشنهادهای مطالعاتی زیر برای آیندهٔ ارائه می‌گردد: آیندهٔ پژوهشی توسعهٔ ژئوتوریسم در غرب ایران؛ شناسایی شیوه‌های مشارکت جامعهٔ محلی در رفع چالش‌های پیش روی توسعهٔ ژئوتوریسم در غرب ایران.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسندهٔ مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندهٔ اول: نگارش مقدمه و سوابق و ادبیات پژوهش، طراحی پرسش‌نامه، تحلیل‌های آماری، نگارش نتیجه‌گیری.

نویسندهٔ دوم: نگارش مقدمه و سوابق و ادبیات پژوهش، طراحی پرسش‌نامه، تحلیل‌های آماری.

نویسندهٔ سوم: تکمیل پرسش‌نامه و آماده‌سازی داده‌ها.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافعی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان، از همهٔ افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نمایند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

Aghaeipour, Y., & Ramesht, M. H. (2020). A Literature Review of Geotourism in IRAN (Based on the Quantitative Content Analysis of the Articles Geotourism during 2007-2017). Quantitative Geomorphological Research, 9(1), 42-51. doi:

10.22034/gmpj.2020.109533.(In Persian)

Arabshahi, M., Behboudi, O., & Shah Ebrahimi, R. (2016). Identify and Rank the Factors Influencing the Welfare of Religious Tourism in Mashhad Using Multi-Criteria Decision-Making Techniques (AHP). Journal of Greater Khorasan, 7(23), 74-88.

https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22516131.1395.6.23.5.7 (In Persian)

Bellia, C., Pilato, M & Seraphin, H. (2021). Determining tourism drivers and followers: a methodological approach, Anatolia,

https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1916549.

Carrión-Mero, Paúl, César Borja-Bernal, Gricelda Herrera-Franco, Fernando Morante-Carballo, María Jaya-Montalvo, Alfonso Maldonado-Zamora, Nataly Paz-Salas, and Edgar Berrezueta. (2021). Geosites and Geotourism in the Local Development of Communities of the Andes Mountains. A Case Study" Sustainability 13, no. 9: 4624. https://doi.org/10.3390/su13094624

Dowling, R. K., & Newsome, D. (2006). Geotourism's issues and challenges. In Geotourism (pp.242-254). Routledge.

https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780080455334-16/geotourism-issues-challenges-ross-dowling-david-newsome.

Entezari, M., & Aghaeipoor, Y. (2014). Evaluation ecotourism and geotourism potential of tourism Bisetoon by SWOT method., 5(16), 75-88.

https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1393.5.16.5.2. (In Persian)

Esfandyari, H., Choobchian, S., Momenpour, Y., & Azadi, H. (2023). Sustainable rural development in Northwest Iran: proposing a wellness-based tourism pattern using a structural equation modeling approach. Humanities and Social Sciences Communications, 10(1), 1-15. https://doi.org/10.1057/s41599-023-01943-0.

Ghadermarzi, H., Jamini, D., & Jamshidi, A. (2016). Study of the Impacts of Tourism on Rural Development Case Study: Ghoori-Ghale Village. journal space economy & rural development, 4 (14) :111-127.

http://serd.khu.ac.ir/article-1-2583-fa.html. (In Persian)

Gordon, J. E. (2023). Climate Change and Geotourism: Impacts, Challenges, and Opportunities. Tourism and Hospitality, 4(4), 514-538.

https://doi.org/10.3390/tourhosp4040032

Hribar, M. Š., Visković, N. R., & Bole, D. (2021). Models of stakeholder collaboration in food tourism experiences. Acta geographica Slovenica, 61(1), 127-140.

https://doi.org/10.3986/AGS.8756.

Jahantigh mand, S. (2024). Geotourism Protection Strategies and Geological Heritage (Case Study: Lorestan Province). Tourism Management Studies, 19(65), 135-182.

https://doi.org/10.22054/tms.2024.76419.2893 (In Persian)

Jamini, D., & Dehghani, A. (2024). An Analysis of Rural Tourism Marketing Indicators (The Case of Quri Qaleh Village, Ravansar County). Journal of Sustainable Rural Development, 8(1), 89-102.

https://doi.org/10.22034/jsrd.2024.446379.1182

Jamini, D., Dehghani, A., & Mohammadi, A. (2024a). Rural Tourism Marketing and Identification of Key Factors Affecting It with A Sustainable Development Approach (Case Study: Palangan Village in Kamyaran County). Green Development Management Studies, 3(2), 135-152. https://doi.org/10.22077/jgdms.2024.7429.1106. (In Persian)

Jamini, D., Dehghani, A., Atashbahar, R., & Rezaei, A. (2024b). Locating Religious Tourism Eco-Camps in the West of Iran (Case Study: Sample Area of Weis Al-Qarn Tourism, Kermanshah Province, Iran). Spatial Planning, 14(1), 39-62. doi:

10.22108/sppl.2024.140186.1765 (In Persian)

Kamel, M. Y., Hassan, S. B., & Wafik, G. M. (2017). The challenges of geotourism in Egypt: a case study of Wadi Al-Hitan. Int J Hosp Tourism Syst, 2(10), 32-46.

https://www.researchgate.net/publication/321228551.

Lashkari, H., & Riyazi, M.H. (2016). Analyzing the Potential of Geotourism Development in Semnan Province by Using SWOT. Journal of Physical Geography, 9(33): 37-50.

https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085656.1395.9.33.3.9 (In Persian)

Lwoga, N. B., & Maturo, E. (2020). Motivation-based segmentation of rural tourism market in African villages. Development Southern Africa, 37(5), 773-790.

Matshusa, K., Leonard, L., & Thomas, P. (2021). Challenges of Geotourism in South Africa: A Case Study of the

Kruger National Park. Resources, 10(11), 108.

https://doi.org/10.3390/resources10110108

Mohabati, M., Rosta, H., Vaisi, R., & Ahmadi, S., (2018). Strategies for the development of geotourism Case Study: Qeshm salt cave. Journal of Geography and Environmental Studies, 7(27): 93-106.

https://sanad.iau.ir/fa/Article/978775 (In Persian)

Mokhtari, D. (2014). Axioms of geomorphology and Geotourism status. Geography and Environmental Planning, 25(1), 91-108.

https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085362.1393.25.1.11.3. (In Persian)

Moradi Hovasin, N., Nouri, H., & Khoshnazar, M. (2013). Suitable Strategies for the Development of Sahoolan Watery Cave Geotourism. Journal of Urban - Regional Studies and Research, 5(17), 53-68.

https://urs.ui.ac.ir/article_20049.html?lang=en (In Persian)

Nega, D. (2024). Religious Tourism at Tana Chirkos & St. Kirstos Semra: Contemporary Issues and Prospects for Sustainable Tourism. International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage, 11(6), 165-178.

https://arrow.tudublin.ie/ijrtp/vol11/iss6/13/

Ohlan, R. and Ohlan, A. (2024). Religious tourism scholarship: current state and future research directions. Journal of Islamic Marketing, 15(3): 800-818.
https://doi.org/10.1108/JIMA-05-2023-0152

Pourfaraj A, Ghaderi E, Jomehpour M, ferdowsi S. Analyzing Vulnerability of Geotouristic Atractions in Tourism Destinations. E.E.R. 2019; 9 (3) :23-42.

http://magazine.hormozgan.ac.ir/article-1-514-fa.html. (In Persian)

Rahmati, M., Bahadori, F., Nezafat taklhe, B., & Navazesh, E. (2024). Evaluation of the geotourism capabilities of Zanouzagh village in Tabriz using the fiolit model. Geography and Human Relationships, 6(4), 302-319. doi:

10.22034/gahr.2023.404811.1903 (In Persian)

Rostami, H., & Babalhavaeji, M. (2014). Appropriate Strategies for the development of geotourism in Alisadr Cave. Geographical journal of tourism space, 3(12), 57-73.

https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999599/FullText (In Persian)

Rubira-Gómez, Gilda, Jenifer Malavé-Hernández, Maria Jaya-Montalvo, Jimmy Candell-Soto, Jhon Caicedo-Potosí, Bethy Merchán-Sanmartín, Maribel Aguilar-Aguilar, and

Fernando Morante-Carballo. (2024). Sustainable Design for Geotourism Interpretation Centres: Enhancing the Santa Elena Peninsula Geopark Project Experience. Heritage 7, no. 1: 499-516. https://doi.org/10.3390/heritage7010024.

Ruttanavisanon, W., & Agmapisarn, C. (2022). Religious tourism in Thailand-A review of Thai literature from 2012-2021. Social Science Asia, 8(1), 12-25.

http://164.115.28.46/nrctejournal/content/index/164.

Safavi, S. R., Oroji, H., Alizadeh, M., & Zamanian, E. (2020). The evaluation of the effects and relationships between geotourism and rural development Case study: Kaleh sardar peripheral villages in tabas. Geographical Planning of Space, 9(34), 173-194. doi:

10.30488/gps.2020.102609 (In Persian)

Taghiloo, A., Asghari Saraskanroud, S., Zeinali, B., & Asghari Saraskanroud, S. (2016). Evaluating of Geo-tourism Capabilities of the Village Kandovan. Journal of Geography and Planning, 20(56), 39-53.

https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_4980.html. (In Persian)

Varmazyari, H., Babaei, M., Vafadari, K., & Imani, B. (2017). Motive-based segmentation of tourists in rural areas: The case of Maragheh, East Azerbaijan, Iran. International Journal of Tourism Sciences, 17(4), 316-331. https://doi.org/10.1080/15980634.2017.1400807.

Williams, F. (2020). Safeguarding geoheritage in Ethiopia: challenges faced and the role of geotourism. Geoheritage, 12(1), 31.

https://doi.org/10.1007/s12371-020-00436-9.

Yazdi, A., & Shafei, Z. (2016). Challenges and solutions of geotourism development in Iran. International Journal of Advanced and Applied Sciences, 3(2), 58-63.

Zekavat, M., Momenian, A., dolatshahi, Z., & Habibi, M. (2024). Future research of creative drivers of local geosite management and geotourism in Lorestan province. Journal of vision Future Cities, 5 (2), 175-199. http://jvfc.ir/article-1-386-fa.html. (In Persian)